

Prof. zw. dr hab. Elwira Kryńska
Katedra Historii Wychowania
Uniwersytet w Białymstoku

R e c e n z j a

**rozprawy doktorskiej Mgra Daniela Makusa
pt.: *Pedagogia Hugona Kükelhausa*
wykonanej pod kierunkiem naukowym
prof. zw. dr hab. Marii Czerepaniak-Walczak
i promotora pomocniczego dr Lidii Marek
(Szczecin 2015)**

Rozprawa doktorska Mgra Daniela Makusa, zatytułowana *Pedagogia Hugona Kükelhausa*, wpisuje się w aktualny nurt rozważań o alternatywnych metodach edukacji człowieka, uwzględniających indywidualny potencjał jednostki. Tematyka pracy sprawiła, iż przeczytałam ją z zainteresowaniem i dużym dla siebie pożytkiem. Dysertacja wzbudziła tym większe zaciekawienie, iż Autor postawił sobie ambitny cel przedstawienia specyficznych elementów pedagogii Hugona Kükelhausa. Nie było to zadanie łatwe bowiem wiedza o dokonaniach Hugona Kükelhausa jest znikoma. W polskiej literaturze dostępne są jedynie wzmianki o jego działalności jako architekta - projektanta ogrodów doświadczeń zmysłowych w wymiarze technicznym. Z tego względu Mgr Daniel Makus przygotowując rozprawę doktorską był zmuszony korzystać z literatury obcojęzycznej oraz oryginalnych materiałów źródłowych dotychczas niepublikowanych, które osobiście tłumaczył, co świadczy o wysokiej znajomości języka niemieckiego i wymagało dodatkowego nakładu pracy.

Recenzowana praca doktorska jest więc nowatorskim i pogłębionym opracowaniem dążeń pedagogicznych Hugona Kükelhausa. O wyjątkowej wartości poznawczej dysertacji decyduje też interdyscyplinarne i komparatystyczne ujęcie podjętej problematyki. Dzięki temu, iż pedagogia

Hugona Kükelhausa nie została sprowadzona tylko do jednej perspektywy teoretycznego opisu i interpretacji zgromadzonego materiału empirycznego, recenzowana rozprawa budzi zaniepokojenie i świadczy o erudycji i dojrzałości badawczej Mgra Daniela Makusa, co zasługuje na szczególne podkreślenie. Autor pracy doktorskiej ma bowiem świadomość, że pedagogia Hugona Kükelhausa wymyka się możliwości zakwalifikowania jej do wybranej, jednoznacznie określonej grupy koncepcji wychowawczych. Należy też zauważyć, że Mgr Daniel Makus analizując główne idee pracy pedagogicznej i konstruktorskiej Hugona Kükelhausa, podjął też trud sformułowania postulatów pod adresem współczesnej praktyki edukacyjnej.

Ten wielowątkowy pogląd aktywności pedagogicznej Hugona Kükelhausa został przedstawiony w sposób przejrzysty i merytorycznie uzasadniony. W dysertacji wyodrębniono pięć rozdziałów, poprzedzonych wstępem, natomiast podsumowanie i wnioski z badań zamieszczono w *Zakończeniu*, Praca łącznie liczy 237 stron wraz z bibliografią, wykazem fotografii i tabel, a także streszczeniem w języku polskim, angielskim i niemieckim oraz aneksami.

Aby poznać i zrozumieć specyfikę myśli pedagogicznej Hugona Kükelhausa oraz jego wkład w rozwój nauk o edukacji Autor dysertacji przeanalizował osobiste doświadczenia życiowe Kükelhausa, które przedstawił w rozdziale pierwszym, zatytułowanym: *Życie i twórczość Hugona Kükelhausa*.

Biografia bohatera dysertacji została przedstawiona wyczerpująco, choć pewien niedosyt odczuwa się w rekonstrukcji losów życiowych Hugona Kükelhausa w okresie rządów Hitlera w Niemczech i II wojny światowej. Nie wynika to jednak z zaniedbania Mgra Daniela Makusa. Życie Hugona Kükelhausa we wskazanym okresie stanowi przysłowiową, „białą plamą”. W dostępnych biografjach, czy wzmiankach o badaczu jest to okres pomijany milczeniem. Jak pisze Mgr Daniel Makus wiadomo jedynie, iż w tamtym czasie

Kükelhaus kierował na zlecenie Izby Sztuk Pięknych Rzeszy wystawą *Reisen und Wandern*, wydał książkę *Deutsche Warenkunde* (1933 – 1942) i na zlecenie urzędowego kierownictwa Narodowosocjalistycznej Wspólnoty Kultury kierował wystawą *Gesetz und Gestalt* (1936) /s. 23/.

W rozdziale drugim Doktorant sformułował założenia metodologiczne podjętych badań. Poza omówieniem celu pracy, problemu głównego i problemów szczegółowych, Mgr Daniel Makus zajął się wyjaśnieniem zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych. Definiując wykorzystane metody badawcze odwołał się do literatury zarówno pedagogicznej, socjologicznej, a także historycznej. Za szczególnie słuszne uważam odwołanie się do metodologii historii, w oparciu o którą zdefiniował m.in.: pojęcie monografii i dokonał klasyfikacji materiałów źródłowych. Pozwoliło to Doktorantowi właściwie dokonać strukturalizacji materiału badawczego i profesjonalnie go zinterpretować.

Priorytety antropologii Hugona Kükelhausa scharakteryzowano w rozdziale trzecim. Za najważniejsze priorytety pedagogii Kükelhausa Doktorant uznał - doświadczenie jako podstawę formalnego nauczania, *szkołę zmysłów*, ideę uniwersum wyrażoną w formie *jedności ducha i natury* oraz *zabawy*. Kükelhaus bowiem, jak słusznie zauważa Mgr Daniel Makus, postrzega człowieka jako holistyczną całość w jedności ciała i umysłu, a świat rozumie jako jedność natury i kultury.

Ponieważ szkoła zmysłów, polisensorycznego doświadczenia stanowi podstawę edukacyjnych projektów Hugona Kükelhausa w rozdziale czwartym Mgr Daniel Makus szczegółowo opisał te elementy koncepcji Kükelhausa, które bezpośrednio aplikowano do praktyki. Doktorant zilustrował je na przykładzie Parku Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze. Mgr Daniel Makus na podstawie analizy wypowiedzi osób odwiedzających park i pracowników parku ustalił, że podczas odwiedzania poszczególnych stacji parku doświadczeń zmysłowych odwiedzający odczuwają silne emocje związane z przeżywaniem i

doświadczeniem, co jest zgodnie z koncepcją pedagogiczną Hugona Kükelhausa. Ten interpersonalny kontakt Mgra Daniela Makusa z osobami odwiedzającymi park i pracownikami parku, istotnie przyczynił się do wzbogacenia warstwy teoretycznej recenzowanej rozprawy. Mgr Daniel Makus znakomicie udokumentował jak ważną funkcję pełni przeżywanie przy doświadczeniu za pomocą wszystkich zmysłów podczas odwiedzania stacji parku doświadczeń zmysłowych.

Rozdział piąty opisuje wymagania stawiane pedagogom zatrudnionym w parkach doświadczeń zmysłowych oraz ich możliwości doskonalenia umiejętności teoretycznych i praktycznych.

Reasumując, tematyka poszczególnych rozdziałów została przedstawiona w sposób czytelny i z widocznym znanstwem omawianych kwestii. Autor wykazał się wielką wnikliwością i dociekliwością w analizowaniu wymienionych zagadnień.

Dysertację wieńczy podsumowanie i wnioski z badań zamieszczone w zakończeniu oraz bibliografia, która uświadamia najdobitniej skalę i obraz przeprowadzonych badań. W wykazie bibliograficznym, zajmującym 8 stron /od s. 208 do 215/ zamieszczono publikacje polskie i obcojęzyczne. Szkoda, że w bibliografii nie uwzględniono wykorzystanych w badaniach źródeł archiwalnych i opublikowanych pozostających w zbiorach muzealnych i rodzinnych oraz osobistych Autora rozprawy. Gdyby recenzowana praca została skierowana do publikacji, o co wnioskuję, zachęcam do uzupełnienia bibliografii o wskazane materiały źródłowe. Umieszczenie ich w zestawieniu bibliograficznym będzie wymownie świadczyło o warstwie materiałowej pracy,

Autor dysertacji bazował przede wszystkim na dziełach Kükelhausa i badaniach przeprowadzonych w jego domu w Soest w Niemczech oraz w Parku Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze i w Peenemünde.

Mgr Daniel Makus poddał też analizie rękopiśmienne materiały zdeponowane w Archiwum Państwowym Miasta Soest oraz szkice Kükelhausa

przechowywane przez jego siostrę w domu rodzinnym w Mustin w Niemczech. Ważnym źródłem informacji umożliwiającym poznanie i zrozumienie działalności Hugona Kükelhausa jest wykorzystana przez Autora rozprawy, korespondencja udostępniona przez kustosa domu Kükelhausa w Soest.

Ponadto Mgr Daniel Makus wyzyskał dokumenty wizualne i audiowizualne dotyczące życia i twórczości Hugona Kükelhausa, m.in.: fotografie, szkice, rysunki, nagrania wideo, wywiady telewizyjne dla stacji ZDF w Niemczech, wywiad audio z pracownikami parków doświadczeń zmysłowych. Są to dokumenty będące ważnym źródłem uzupełniającym całość zebranego materiału.

Przedmiotem analizy były również plany i programy studiów pozostające w zbiorach Uniwersytetu w Marburgu, gdzie kształcą się pedagodzy przygotowujący się do pracy w miejscach wykorzystania zmysłów w procesie uczenia się.

Cennym uzupełnieniem materiałów archiwalnych były przeprowadzone przez Doktoranta rozmowy i wywiady z najbliższą rodziną Kükelhausa oraz kuzynami i jego spadkobiercami. Poza tym zgromadził bogaty materiał badawczy, dzięki obserwacji prowadzonej w Parku Doświadczeń Zmysłowych w Norymberdze.

Zgłoszone pewne sugestie czy wątpliwości nie umniejszają wartości naukowej rozprawy Mgra Daniela Makusa. Dysertacja dowodzi wielkiej pracowitości i ambicji Autora

Przygotowana przez Pana Mgra Daniela Makusa monografia, poświęcona *Pedagogii Hugona Kükelhausa* jest cenną próbą opracowania jego dokonań i myśli pedagogicznej. Autor pracy znakomicie wy dobył te elementy przemyśleń pedagogicznych Kükelhausa, które uznał za najbardziej specyficzne dla jego koncepcji. Wskazał także na użyteczność tej koncepcji dla współczesnej edukacji.

O wartości poznawczej pracy przesądza też jej warstwa faktograficzna i solidne udokumentowanie źródeł.

Uważam, że recenzowana rozprawa doktorska zasługuje na opublikowanie.

Dysertacja Pana Mgra Daniela Makusa spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim, zawiera bowiem oryginalne ujęcie i rozwiązanie tematu sformułowanego w tytule oraz wykazuje umiejętność samodzielnej pracy badawczej Autora. Odpowiada więc warunkom określonym ustawą z 14 marca 2003 O stopniach i tytule naukowym, oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) która z mocy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 84, poz. 455) ma zastosowanie do niniejszego przewodu, dlatego stawiam wniosek o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Mgra Daniela Makusa do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Białystok 07.11.2015r.

KIEROWNIK
Katedry Historii Wychowania
Elwira Kryńska
Prof. dr hab. Elwira Kryńska